

HØRER DU 'STEMMER' I DIN LÆRERVEJLEDNING?

*Caroline Wrona Stjerne, Cand.pæd. i didaktik (dansk),
Aarhus Universitet & Eva Munch Skovgren, Cand.pæd. i didaktik (dansk),
Aarhus Universitet, adjunkt ved Professionshøjskolen Absalon*

I denne artikel præsenterer vi en delundersøgelse fra vores speciale, hvor vi kvalitativt undersøgte lærervejledningers henvendelsesform i 10 udvalgte lærervejledninger tilknyttet undervisningsforløb på fagportalen dansk.gyldendal.dk. De 10 undervisningsforløb var blandt 68 mulige markeret som værende 'populære'. Disse 10 havde opnået flest besøg den forgangne måned baseret på optælling af antal klik. Artiklen præsenterer, hvordan lærervejledninger henvender sig til lærere, hvilke 'stemmer' der 'taler' i lærervejledningen (fx en ekspert-stemme), samt hvordan stemmerne optræder – altså hvordan stemmerne viser sig i lærervejledningen. På baggrund af teorien udviklede vi en analysetilgang, som vi undervejs måtte genoverveje, sådan at vi bedre kunne indfange de nuancer, der optræder i lærervejledninger. Derfor præsenterer vi også slutteligt tilføjelsen af en ny stemme, som vi empirisk frembragte gennem undersøgelsen.

“ Lærervejledninger er skrevet til lærere som vejledning og inspiration til at udfolde det didaktiske læremiddels faglige stof.

Specialets ramme, formål og problemformulering

Specialets samlede undersøgelse blev gennemført som et mixed methods studie, hvor vi i denne præsentation udelukkende fokuserer på den kvalitative analyse. Vi analyserede de 10 udvalgte lærervejledninger, som knytter sig til undervisningsforløb til danskundervisning i 7.-10. klasse, med udgangspunkt i Remillard (2012) og Ahl et al.'s (2017) begreber om lærervejledningers stemmer. Ligeledes har vi anvendt Harré & Van Langenhove (1999) og Harré og ved Davies (2014) positioneringsteori samt Faircloughs kritiske diskursanalyse (2008) til at analysere lærervejledningerne med udgangspunkt i følgende problemformulering: Hvordan positionerer dansk.gyldendal.dk læreren diskursivt i 10 udvalgte lærervejledninger til danskforløb på deres fagportal til 7.-10. klasse?

Formålet med specialet var at undersøge, hvordan lærervejledninger gennem læremiddelforfatterens valg af ord og formuleringer, foreskriver og tilbyder potentielt forskellige positioner for læreren.

Lærervejledningen som genre

Lærervejledninger er skrevet til lærere som vejledning og inspiration til at udfolde det didaktiske læremiddels faglige stof. De henvender sig til lærere som en særlig gruppe modtagere, og indholder for læreren forudsigelige elementer og foreskriver en bestemt form for deltagelse. Når en lærervejledning fx indeholder faglige mål og rammesætning af aktiviteter og opgaver, kalder det på en deltagelse og respons fra læreren, og dermed bliver lærervejledningen et instruerende styringsredskab.

Læremiddelforfatteren præger lærervejledningen gennem sine valg af ord og formuleringer, eksempelvis ved at bruge åbne eller instruerende formuleringer. Dermed bliver lærervejledningen, i kraft af læremiddelforfatterens bagvedliggende intention, et udtryk for henvendelsesformen. Lærervejledningen har således magt til at forme lærerens handlinger ved at tilbyde råd og beskrive begrænsninger. Henvendelsesformen signalerer forventninger til læreren, og læreren tilbydes potentielle positioner, fx som didaktiker. Det er denne kommunikation, der skaber og foreskriver bestemte positioner.

Teorien om stemmer

For at undersøge lærervejledningerne anvendte vi begreber om lærervejledningens fire teoretiske stemmer, der er udviklet af Remillard (2000) og videreudviklet af Ahl et al. (2017):

- Tale gennem læreren: Når lærervejledningen taler gennem læreren, positionerer den læreren som en direkte formidler af det faglige stof, som det kommer til udtryk i læremidlet.

“ Når lærervejledningen taler til læreren som en filosof, åbnes der en faglig og pædagogisk dialog med læreren, hvor læreren bliver positioneret som en didaktiker.

- Tale *til* læreren som filosof: Når lærervejledningen taler til læreren som filosof, åbnes der en faglig og pædagogisk dialog med læreren, hvor læreren bliver positioneret som en didaktiker.
- Tale *til* læreren som ekspert: Når lærervejledningen taler til læreren som ekspert, underbygges læremidlet og dets opgaver med didaktiske og faglige begrundelser, hvilket positionerer læreren som en fagperson, der spiller en markant og aktiv rolle som mediator af læremidlets faglige stof.
- Tale *forbi* læreren: Når lærervejledningen taler forbi læreren, undlader lærervejledningen at inddrage læreren, ved kun at give information om samspillet mellem eleverne og læremidlet. Handlekraften er således overgivet til læremidlet og ikke læreren, der er ansvarlig for læringssituationen. Læreren bliver derfor positioneret som en tilskuer.

Analysetilgang

For at analysere de 10 lærervejledninger udviklede vi en analysetilgang. Vi forenede de førnævnte teoretiske stemmers kendetegn samt positioneringsteorien. Denne analysetilgang anvendte vi til at definere, hvilke stemmer der fremgår af lærervejledningen. En forsimplet udgave af analysetilgangen fremgår af figur 1.

Fund

Den overordnede tendens er, at alle fire teoretiske stemmer er til stede samtidig i halvdelen af lærervejledningerne. I fire af lærervejledningerne var der tre forskellige stemmer repræsenteret, mens blot én lærervejledning kun indeholdt to stemmer. Derudover identificerede vi empirisk en stemme i alle 10 lærervejledninger, som ikke lod sig indfange teoretisk, da stemmen adskilte sig markant fra de fire teoretiske stemmer. Vi tilføjede derfor en femte stemme, som vi betegnede 'autoritetstemmen'. En nærmere præsentation og karakteristik af denne stemme følger senere i artiklen.

Af de teoretiske stemmer var ekspertstemmen og filosofstemmen de mest repræsenterede i lærervejledningerne, idet begge stemmer var til stede i samtlige af de 10 lærervejledninger. Dette tyder på, at der er en udbredt tendens i de 10 lærervejledninger: At formulere faglig viden og didaktiske perspektiver, som læreren kan reflektere over og anvende i sin undervisningspraksis. Læreren bliver derfor primært positioneret som fagperson og didaktiker med faglige kompetencer, som er i stand til at kunne forvalte informationer og fagligt adaptere eller redidaktisere materialet i relation til undervisningssituationen og lærerens respektive elever.

“ Af de teoretiske stemmer var ekspertstemmen og filosofstemmen de mest repræsenterede i lærervejledningerne.

Gennemstemmen fandt vi i ni ud af de 10 lærervejledninger. Det tyder på at lærervejledningerne ligeledes har funktion af at være et instruerende værktøj for læreren, hvor læreren bliver positioneret som en direkte formidler af det faglige stof.

Forbistemmen, hvor handlekraften er givet til læremidlet, fandt vi i blot fem lærervejledninger. Denne stemme kan resultere i, at læreren ikke bliver inddraget og derfor positioneres som en tilskuer.

Det tyder på, at der anvendes mange forskellige henvendelsesformer alt efter hensigt og formål i de 10 lærervejledninger. Vi kan derfor konkludere, at der er en udbredt forskellighed i den måde, hvorpå lærervejledningerne henvender sig til læreren, hvilket vi ser i den jævne fordeling af stemmer på tværs af alle 10 lærervejledninger.

Tale til læreren som ekspert

I alle 10 lærervejledninger finder vi ekspertstemmen, idet der i høj grad præsenteres generelle beskrivelser om faglighed og elever. Der bliver også formuleret pædagogiske og didaktiske hensigter, dog uden at invitere læreren til dialog eller refleksion. Lærervejledningerne, der taler til læreren som ekspert, består i en vis udstrækning af en faglig tekst, fx lærerfaglige analyser, der beskriver og videregiver faktuel viden, som læreren kan anvende. Ekspertstemmen kommer ligeledes til syne i lærervejledningerne, når der refereres til Børne- og Undervisningsministeriet i form af fx danskfagets formål, kanon eller afgangsprøver. Dette bevirker, at lærervejledningen får en legitimering samt faglig relevans og aktualitet for læreren.

Tale til læreren som filosof

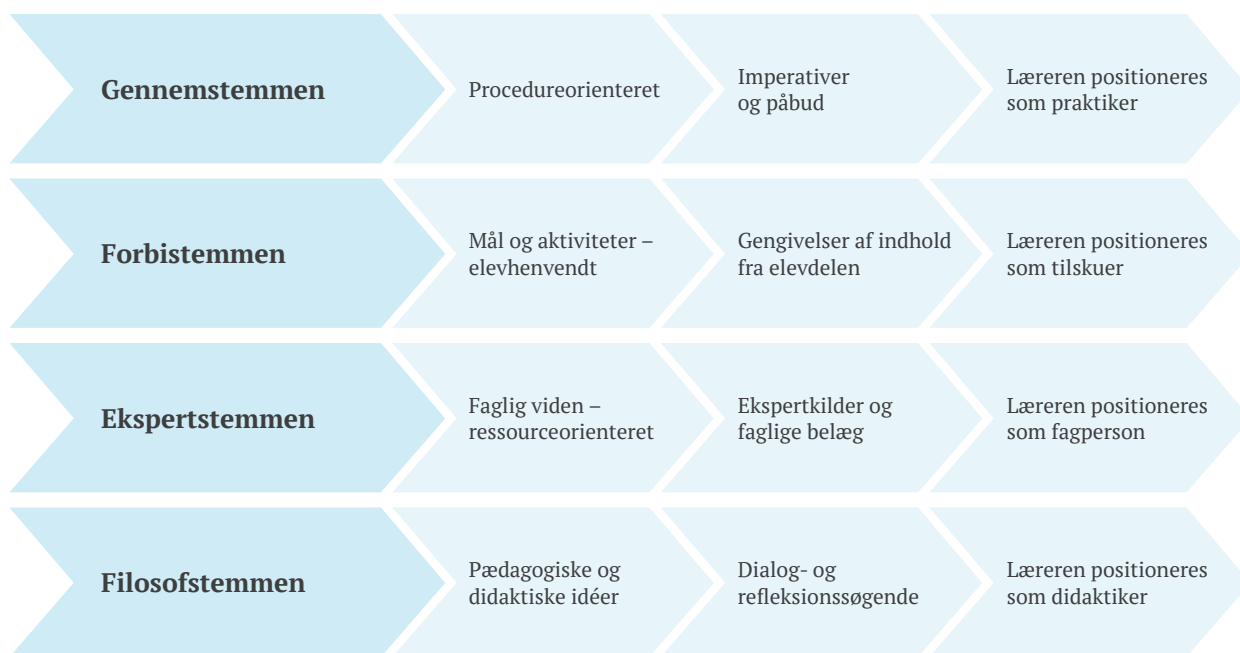
I alle 10 lærervejledninger forekommer også filosofstemmen, hvor der formuleres pædagogiske og didaktiske overvejelser, der inviterer til faglig dialog. Vi ser, at den diskursive praksis ved anvendelsen af filosofstemmen understøtter lærerens handlefrihed gennem ordvalg som 'overveje' eller 'forslag'. Der er ligeledes en tendens til, at læreren tildales ved anvendelsen af det personlige pronomen 'du', der ofte optræder i sammenhæng med modal verbet 'kan'. Det lægger op til, at det er læreren selv, der skal vurdere, hvad der er vigtigt i den konkrete undervisningspraksis.

Tale gennem læreren

I ni ud af de 10 lærervejledninger anvendes gennemstemmen ved, at lærervejledningen beskriver de aktiviteter, som læreren skal instruere eleverne i. Henvendelsen sker ofte implicit uden at læreren direkte adresseres. I disse lærervejledninger ligger vægtningen på forløbets aktiviteter, materialer og indhold, hvilket potentielt begrænser lærerens handlefrihed.

Tale forbi læreren

I fem af lærervejledningerne fandt vi forbistemmen i form af direkte gengivelser af elevmaterialet i lærervejledningen uden fokus på lærerens rolle eller forventning om involvering. Vi ser ydermere, at der er en høj anvendelse af det personlige pronomen 'du', men direkte henvendt til eleverne (ikke læreren). Det sker fx som gengivelse af læringsmål eller faglige aktiviteter, der er henvendt til eleverne.

Figur 1: Analysetilgang (Stjerne & Skovgren, 2025, i tryk).

Tilføjelse af en autoritetstemme

Gennem det kvalitative analysearbejde stødte vi i alle 10 lærervejledninger på passager, der ikke lod sig indfange af den beskrevne analysetilgang, fordi henvendelsesformen faldt så meget uden for de førnævnte teoretiske stemmer og deres karakteristika. Der var 'en stemme', som havde helt andre nuancer og karakteristika; en stemme, der optrådte med subjektive begrundelser og fortolkninger, en stemme der formulerede selvfølgeligheder og påstande, der hverken blev underbygget fagligt eller sagligt. I en lærervejledning står der fx: "Jesper Wung-Sung er en særdeles populær forfatter hos unge, både i og uden for skolen, [sic] og med god grund" (Kelly, 2013). Eller i en anden lærervejledning: "Staffelts [sic] digte er det reneste udtryk for

den idealistiske romantik, vi har i dansk litteratur” (Gjesing, 2011). Samtidig forekom der en del underliggende antagelser i form af implicit forventning om, at læreren skal tilslutte sig disse udsagn. Stemmen får karakter af, at lærerens autonomi ignoreres eller afvises, idet læremiddelforfatterens egen subjektivitet er så eksplicit til stede i lærervejledningen. Vi vurderer, at stemmen taler *til* læreren som autoritet, hvorfor vi karakteriserer den ’autoritetstemmen’ (se figur 2), og vi sidestiller den med de øvrige fire teoretiske stemmer. Autoritetstemmen positionerer læreren som en, der er eller forventes at være autoritetsstro. Det kan potentielt medføre en mere uselvstændig interaktion fra læreren.

Figur 2: Tilføjelse af autoritetstemmen til analysetilgang.

Specialets bidrag og begrænsninger

Dette speciale har tilført et teoretisk og empirisk bidrag på baggrund af en kvalitativ analyse af 10 lærervejledninger fra dansk.gyldendal.dk: Det empiriske bidrag baserer sig på undersøgelsens resultater, og det teoretiske bidrag baserer sig på tilføjelsen af en ny stemme, autoritetstemmen.

Vores bud på en analysetilgang til at undersøge lærervejledningers stemmer kan også anvendes på andre lærervejledninger, både digitale og analoge. Vi har en hypotese om, at stemmernes repræsentation vil optræde anderledes i et didaktisk læremiddel rettet mod indskolingen, da disse ofte har en mere instruerende karakter. Vi forventer derfor, at der vil være en højere anvendelse af gennemstemmen. Dette kan skyldes, at didaktiske læremidler til læseundervisning i indskolingen ofte bærer præg af at have en systematisk og eksplicit lydfokuseret tilgang. Helt anderledes vil det muligvis se ud, hvis man undersøgte lærervejledninger til andre fag end dansk.

Et generelt fokus på lærervejledningers henvendelsesform vil yderligere bidrage til, at der opnås en kildekritisk bevidsthed omkring lærervejledninger, deres forskellighed og deres potentielle indvirkning; at lærervejledningen gennem sit indhold og kommunikation kan have indflydelse på, hvordan læreren potentielt interagerer med og/eller anvender lærervejledningen.

Referencer

Ahl, L., Koljonen, T. & Helenius, O. (2017). The Voice of Curriculum Developers in Teacher Guides. *For the Learning of Mathematics*, 37 (2), 35-39.

Davies, B. & Harré, R. (2014). *Positionering: diskursiv produktion af selver*. Forlaget Mindspace.

Fairclough, N. (2008). *Kritisk diskursanalyse: En tekstsamling*. Hans Reitzels Forlag.

Harré, R. & Van Langenhove, L. (1999). *Positioning Theory. Moral Contexts of Intentional Action*. Blackwell.

Remillard, J. T. (2000). Can Curriculum Materials Support Teachers' Learning? Two Fourth-Grade Teachers' Use of a New Mathematics Text. *The Elementary School Journal*, 100 (4), 331-350.

Stjerne, C. W. & Skovgren, E. M. (2025, i tryk). Autoritetstemmen i lærervejledninger. *Learning Tech - Tidsskrift for læremidler, didaktik og teknologi* (16).

Kelly, A. L. (2013). *Jesper Wung-Sung – Lærervejledning*. Lokaliseret [4. marts 2022] på: Lærervejledning | Dansk 7-10 | Gyldendals fagportaler.

Gjesing, A. (2011) *Romantikken – Lærervejledning*. Lokaliseret [4. marts 2022] på: Lærervejledning | Dansk 7-10 | Gyldendals fagportaler.